

Tudor utca 6.

A Nyugat és a nyugatosok a XX. század eleji nagybecskereki sajtó tükrében

Amikor egy évszázaddal ezelőtt, 1908 januárjában Ignótus (Veigelsberg Hugó) (1869–1949) és társai Budapesten, a II. kerületben, a Tudor utca 6. alatt megalapították a kor konzervatív irodalmi erőivel hevesen harcoló, s a modern magyar irodalmat kibontakoztató „új hangú”, „merész gondolatú” fiatal írókat, költőket tömörítő (a korszerű Nyugattal együtt haladni szándékozó) folyóiratot, a *Nyugatot*, a bánátiak már ismerték annak vezető költőjét, Ady Endrét (1877–1919), de tudtak Juhász Gyuláról (1883–1937), Kosztolányi Dezsőről (1885–1936), Dutka Ákosról (1881–1972) és másokról is. Legalábbis ez derül ki Nagybecskereknek, Torontál vármegye egykori székhelyének korabeli laptudósításaiból.

Noha nem tartozik szorosan a témához, fontos kiemelni, hogy a viszonylag hosszú életű (1908–1941), rangos irodalmi folyóiratnak (amelyet felváltva Ignótus, Babits Mihály, Móricz Zsigmond és Gellért Oszkár szerkesztett), bánáti, vagy bánáti kötődésű szerzői is voltak. Így Lambrecht Kálmán (1889–1936), Aszlányi Károly (1908–1938), Hesslein József (1882–1941) és Fülep Lajos (1885–1970). Ugyanakkor a vajdasági térségből cikkírói között találjuk többek között Csáth Gézát (1887–1919), Kosztolányi Dezsőt, Herceg Jánost (1909–1995), Szenteleky Kornélt (1893–1933) meg Sinkó Ervint (1898–1967). A *Nyugat* egyik igazi irodalomtörténeti csemegéje, hogy 1932-ben Jovan Dučić (1871–1943) szerb költő három magyar versét is közzétette.

A Budapesttől viszonylag távol eső Nagybecskereknek, néhány kivételes értelmiségi jóvoltából, a XIX. század végén és a XX. század elején sikerült megteremtene és fenntartania az oly fontos szellemi/irodalmi átjárhatóságot a főváros felé. Ezeket az irodalmi/szellemi ösvényeket többek között Brájjer Lajos (1865–1943), Borsodi Lajos (1883–1941?), Todor

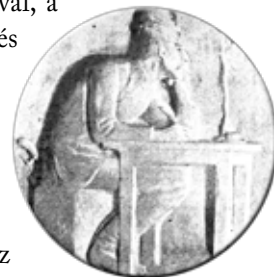
Manojlović (1883–1968), Fülep Lajos, Várady Imre (1867–1959), Somfai János (1871–1941) és mások taposták ki, baráti, családi vagy hivatalbeli kapcsolataik révén. Ennek köszönhetően értesültek a bánátiak avatott tollú írók/újságírók tollából az irodalmi újdonságokról. Sőt nemcsak tájékozódtak, hanem – ami még fontosabb – befogadói is lettek e modern irodalmi törekvéseknek.

Még jóval a *Nyugat* beindítása előtt a bánáti olvasók a XIX. század utolsó évében (az irodalomtörténeti kutatások mai állása szerint *elsőként* a Vajdaságban!) ismerkedhettek meg Ady Endre nevével. A Brájjer Lajos szerkesztette *Torontál* ugyanis 1900. január 25-én, a tárcarovatban jelentette meg Ady *Takács tanár úr* című karcolatát. (Tárcájának ez már második közlése volt, tekintettel arra, hogy az már 1900. január 6-án a nagyváradi *Szabadságban* jelent meg.) Az ezzel kapcsolatos irodalomtörténeti adomát pedig, évtizedekkel később, 1923 márciusában Várady Imre tárta a nyilvánosság elé, a becskerekeli Ady Társaság alakuló közgyűlésén. Várady „egy érdekes és eddig csak igen kevesek előtt ismert reminiscenciát elevenített fel Ady Endre ifjúsága idejéből. Csak nagyon kevesen tudják ugyanis, hogy Ady Endre egészen fiatal korában, mikor állás után nézett, Becskerekre is ajánlkozott a *Torontál* című laphoz.” (*Magyar Szó*, 2000. augusztus 5.) A dolgok azonban úgy alakultak, hogy ezt az állást nem tölthette be. Így került végül is a nagyváradi *Szabadsághoz*, ahol Bíró Lajossal és Nagy Endrével együtt dolgozott.

Kellő bizonyíték híján csak találgathatjuk, hogy az említett Ady-írás Brájjer Lajos révén került-e a becskerekeli lap szerkesztőségébe, vagy esetleg Várady Imre kiterjedt ismeretségének köszönhetően. Ugyanis Brájjer lapszerkesztő, műfordító és nyomdatulajdonos volt, amellel évekig a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének alelnöke is. Sokat utazott, jó kapcsolatai voltak a vidéki lapok szerkesztőségeivel, így hihető, hogy az idő tájt személyesen is találkozott Adyval. Ugyanakkor Várady Imre, a jeles és tekintélyes nagybecskerekeli ügyvéd, politikus, lapkiadó és lapszerkesztő a XX. század első éveiben parlamenti képviselőként gyakran járt Budapesten. Lehetséges, hogy akkortájt alkalma adódott személyesen is találkozni Adyval. Hogy Váradynak köze lehetett a dologhoz, bizonyítja az a tény is, hogy évekkel később (igaz, akkor is csak eléggé szűkszavúan) ő tárta fel az Adyval kapcsolatos irodalmi adomát.

Mindenképpen, az említett első Ady-közléstől kezdődően, Nagybecskerek/Bánátban lassan kezdett kilombosodni a költő kultusza. 1908 szeptemberében, a becskerekeli *Torontál* (amelyet akkor már az időközben Budapestről Nagybecskerekre költözött Somfai János szerkesztett), lelkesen, hosszan méltatja a nagyváradi *Holnap* antológiát Borsodi

Lajos tollából. Abban a többi között ezt olvashatjuk: „Adyval, a magyar tájakon új, a jövőnkbe világító lámpa gyulladt ki és a sok semmibe vesző sóhaj és rímes színjáték között, mint szilárd gondolatoszlop emelkedik a magasba. [...] Erről a költőről fel kell jegyezni, hogy nagy idők során a félreismeretek és kigúnyoltak fekete kenyerét ette, és gyűlöli vad tömegében minden gúny és minden keserűség közepette épen és sértetlenül meg tudta óvni gazdag és sugaras lelkét, merész szárnyalásait, régi falakat döngető energiáját, kemény és értékes egyéniségét. A magyar lírát új és súlytalan szavakkal, szavakat feszítő érzelmi erővel újabb magaslatokra vitte, és megteremtette a modern vers leglényegesebb alkotószervét: a költemény perspektíváját. [...] Mint egy duhajkodó, szilaj Apolló ül a művészet szekerén, és biztos kézzel hajtja az érzések tüzes tántosait. Ez az út mintha biztosan vezetne a jövőnk felé.” (Torontál, 1908. szeptember 30.) Ne feledjük, hogy ezeket az értékfelismerő sorokat Borsodi Lajos vetette papírra, Gyenes Viktor (1880–1941) és Fülep Lajos jóbarátja, aki a Nagyváradon Adyval barátkozó Todor Manojlović-tal tartott fenn bensőséges, meghitt baráti kapcsolatot.

Jelzésértékű az a tény is, hogy a Várady-féle *Délvidéki Újság* 1908. november 4-én (a *Nyugat* 19. számából tallózva) „a szerkesztőség engedélyével” (!) közölte Ady *Egy néhai költő* című versét. Ez az érdekes tény mindenképpen arról tanúskodik, hogy Várady vagy személyesen, vagy levélben kereste meg Budapesten a *Nyugat* kiadóhivatalát, hogy engedélyt kérjen a vers közlésére. Tehát létezett egy közvetlen, kimutatható kapcsolat a *Nyugat* és a *Délvidéki Újság* szerkesztősége között.

Fontos tény tehát, hogy Adyt és a nyugatosokat már évekkel a *Nyugat* megjelenése előtt ismerték a becskerekiek, de még fontosabb, hogy első, idegen nyelvű népszerűsítői is becskerekiek/bánátiak voltak. Brájer Lajos 1906-ban megjelentetett fordításkötetében (*Ungarische Dichtungen*. Leipzig, 1906) többek között Ignotus és Kaffka Margit (1880–1918) verseit fordította németre. Később is Ady Endre, Babits Mihály, Ignotus, Dutka Ákos, Erdős Renée (1879–1956), Farkas Imre (1879–1976), Füst Milán (1888–1967), (*Moderne Ungarische Dichter*. Nagybecskerek, 1914), továbbá Emőd Tamás (1888–1938), József Attila (1905–1937), Juhász Gyula (1883–1937), Kassák Lajos (1887–1967), Kosztolányi Dezső (1885–1936), Radnóti Miklós (1909–1944) (*Ungarische Lyrik*. Budapest, 1936) és mások verseit népszerűsítette német műfordításaival.

1906-ban jelent meg – s ezt Cindori Mária kutatásai nyomán tudjuk (*Endre Adi u srpskoj književnosti* [1906–2006]. Újvidék, 2007) –, Ady első szerb nyelvű versfordítása is, amely egy kikindai értelmiségi munkája volt.

1908-tól bizonyíthatóan Todor Manojlović fordította időről időre Ady és a nagyváradi holnaposok verseit németre, s azokat egy temesvári lapban tette közzé (*Neue Temesvárer Zeitung*, 1909. március 28., április 11. stb.). Később Ady egyik legjobb szerb értője, tolmácsolója lett. Manojlović ugyanis 1907 ősztől 1910 tavaszáig a nagyváradi Jogi Akadémia hallgatója volt, s ez idő alatt nemcsak Adyval barátkozott, hanem aktív szerepet vállalt a nagyváradi *Holnap Irodalmi Társaság* meg a temesvári *Dél irodalmi csoportban* is. Intenzív kávéházi életet élt a nagyváradi *Emkében*, ugyanakkor a temesvári *Koronabercegen* is, s ő volt – kortársai szerint – a hajnalig tartó irodalmi viták egyik legszenvedélyesebb harcosa. Ő vállalta az összekötő diplomata szerepét a két írócsoport között, amelyek Ady jegyében gyűjtötték egybe a fiatal írókat és költőket. A fiatal Manojlović, élményeit, Ady iránti elragadtatását nem zárta csupán naplójának lapjai közé, hanem szinte minden egyes becskerekli látogatása során megosztotta ottani baráti körével.

Még mielőtt nemzedékké kovácsolódtak volna a *Nyugat* írói, azaz, még a folyóirat megindítása előtt (de a későbbiekben is) a becskerekiek a *Délvidéki Újság* hasábjain már olvashatták Kosztolányi Dezső *A kísértet* (*Délvidéki Újság*, 1907. július 17.) és *Cigányok* című versét (*Délvidéki Újság*, 1907. július 28.), Dutka Ákos *Ne nézz be kripták ablakán* című költeményét (*Délvidéki Újság*, 1908. november 6.), valamint Juhász Gyula néhány költeményét (*Ódon ballada, Falusi interiőr, Szonáta, Szabad hajók. – Délvidéki Újság*, 1907. május 5., 1908. március 29., május 17., augusztus 14.). Érdekességként jegyezzük meg, hogy Juhász Gyula *Falusi interiőrje* végül is *Szőgedi intérieurként* került bele a költő összes költeményeibe.

Ilyen felvezetés után válik csak érthetővé, hogy a *Nyugat* megjelenése 1908 januárjában Nagybecskereken miért nem jelentett berobbanó szenzációt. A becskerekli lapok, főképpen a *Délvidéki Újság*, időről időre szemlélte és utalt érdekesebb írásaira, cikkeire. Tartalmát „bőnek és érdekesnek” tartotta, hangsúlyozva, hogy munkatársai „a fiatal magyar írók legkiválóbbjai”, s hogy a folyóirat „modern irodalmi vállalkozást” képvisel (*Délvidéki Újság*, 1908. október 11.). A lap szerkesztője az alábbi szavakkal ajánlotta a magyar irodalom egyik legjelentősebb folyóiratának írásait a becskerekli irodalomkedvelő közönség figyelmébe: „Érdekes, friss, egyéni megnyilatkozások ezek, érdemesek arra, hogy a művelt közönség elolvasa.” (*Délvidéki Újság*, 1908. október 11.)

A *Délvidéki Újság* szerkesztője, a *Nyugat* számait olvasva arra is felfigyelt, amikor annak 22. számában először bukkant fel Babits Mihály neve: „A *Nyugat* íróinak sorában először találkozunk Babits Mihály nevével, ki az ifjabb versíró gárda egyik legtehetségesebb tagja.” (*Délvidéki*

Újság, 1908. november 22.) Ugyanakkor Borsodi Lajos a *Torontál*-ban így vélekedett annak verseiről: „Mindössze futó impressziókat ébresztenek és fiatalos lelki örvénylések zúgását hallatják. Sorain tépő nyugtalanság vibrál, bennök az élet és halál nagy problémái viaskodnak, erővel és gondolattal – de az alkotó művész profiljának megrajzolására egyetlen verse sem alkalmas. Az ő legegényibb dalát még nem olvastuk.” (*Torontál*, 1908. szeptember 30.)

A becskerekeli lapok időnként a későbbiek során is tájékoztattak a magyar irodalom központi, harcos szócsovééről meg a Nyugat-nemzedék tagjairól, akikre bizvást vonatkozhattak Miklós Jutka alábbi sorai: „Vagyunk néhányan, magányos gályák. / Gőgös, dicsvágyó Columbus-hajók. / Keressük a földet. Az újat. / A nekünk valót.” (*Torontál*, 1908. szeptember 30.)

